

Krzysztof Łabędź*

SUWERENNOŚĆ W AKTUALNYCH WYPOWIEDZIACH LIDERÓW POLITYCZNYCH A POGLĄDY WSPÓŁCZESNEGO SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO

Streszczenie

W artykule zostały przedstawione wybrane wypowiedzi liderów ugrupowań prawicowych dotyczące zagrożeń dla suwerenności Polski w kontekście członkostwa w EU i podjęta została próba odpowiedzi na pytania o intencje ich autorów (funkcje oczekiwane tego przekazu) oraz o skutki, jakie wywierają w świadomości społeczeństwa, możliwe do określenia w na podstawie wyników badań opinii publicznej. W odpowiedzi na pierwsze z tych pytań stwierdzono, że zasadniczą funkcją było zmniejszenie poparcia społeczeństwa dla członkostwa w UE (obok ataku na przeciwników politycznych czy budowy własnej tożsamości), a jeśli chodzi o odpowiedź na drugie pytanie, stwierdzenie niewielkiej skuteczności tych wypowiedzi.

Słowa kluczowe: suwerenność, opinia publiczna, funkcje wypowiedzi

Wstęp

Problem suwerenności na polskiej scenie politycznej pojawia się obecnie najczęściej w kontekście obecności Polski w UE i jest podnoszony głównie w wypowiedziach polityków prawicowych, a ich adresatem jest przede wszystkim społeczeństwo, szczególnie zwolennicy ugrupowań prawicowych. Analizując te wypowiedzi i wykorzystując najprostszy schemat komunikowania (nadawca – przekaz – odbiorca), warto sformułować pytania o intencje ich nadawców z jednej strony (czyli o oczekiwane funkcje przekazu) oraz, z drugiej strony, o rzeczywiste efekty w postaci ukształtowania zgodnych z nimi poglądów społeczeństwa¹. W tekście zostanie pod-

* Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, e-mail: krzysztof.labedz@ignatianum.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2255-3338.

¹ Zob. W. Pisarek, *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983, s. 17 i 45–58.

jęta próba odpowiedzi na te pytania, ale zacząć należy od przedstawienia, jaka była treść analizowanych wypowiedzi i co je charakteryzuje, a następnie, jakie są poglądy społeczeństwa ujawnione w badaniach opinii publicznej. Dla odpowiedzi na postawione pytania jako metoda badawcza zostanie wykorzystana analiza treści w jej wariancie jakościowym, a w celu ukazania relacji pomiędzy treścią wypowiedzi polityków a poglądami społeczeństwa (opinii publicznej) – metoda porównawcza.

Antycypując odpowiedzi na postawione pytania, można stwierdzić, że podstawową, choć nie jedyną, oczekiwaną funkcją wypowiedzi polityków pravicowych na temat suwerenności było osłabienie bardzo pro-unijnych poglądów społeczeństwa polskiego, a efekty w postaci zmiany takiego nastawienia można uznać za niewielkie. W świadomości społeczeństwa problem suwerenności nie był i nadal nie jest traktowany jako priorytetowy, wypowiedzi polityków podkreślających groźbę utraty suwerenności nie wywierały większego skutku, a wyniki wyborów parlamentarnych w 2023 roku świadczą, że część elektoratu obawiała się nie tyle ograniczenia suwerenności, ile raczej polexitu (którym straszyla ówczesna opozycja). Natomiast pewne, choć niezbyt wielkie zmiany poglądów dotyczących postrzegania ograniczenia suwerenności można wiązać z brakiem wypłat ze środków unijnych czy stratami związanymi z napływem żywności z Ukrainy, choć pewno jakiś w tym udział miały cytowane niżej wypowiedzi.

Chcąc określić charakter analizowanych wypowiedzi, warto odwołać się do kilku istotnych ustaleń poczynionych przez badaczy zajmujących się zagadnieniem suwerenności. Zacząć trzeba od określenia, jak można rozumieć pojęcie suwerenności, określić, jakie są jej podstawowe cechy niezależnie od wielu możliwych ujęć i definicji formułowanych na gruncie różnych nauk (Jacek Czaputowicz pisze w tym kontekście o prawnikach międzynarodowych, politologach i ekonomistach²). Najprościej, m.in. za Markiem Sobolewskim i potem Grażyną Ulicką, można powiedzieć, że na suwerenność składają się trzy elementy: władza nieograniczona, władza najwyższa, władza decydowania³. Pojęcie suwerenności może odnosić się do niezależności państwa od innych podmiotów w stosunkach międzynarodowych (suwerenność zewnętrzna), choć istnieje także pojęcie suwerenności wewnętrznej, która dotyczy zdolności państwa do stanowienia i egzekwowania prawa w stosunku do własnej ludności. W myśl minimalistycznej definicji suwerenność można zdefiniować jako władzę najwyższą, niezależną od innej władzy, uznaną za legalną przez innych uczestników stosunków międzynarodowych,

² J. Czaputowicz, *Suwerenność*, Warszawa 2013, s. 16.

³ G. Ulicka, *Demokracje zachodnie*, Warszawa 1992, s. 59–60.

choć definicja ta pomija takie cechy suwerenności, jak empiryczność, wyłączność, niepodzielność i monopół na stosowanie środków przymusu⁴. Jednak, na co zwracają uwagę m.in. J. Czaputowicz i Artur Laska⁵, współcześnie trzeba skoncentrować się na praktycznym, materialnym wymiarze suwerenności, która może przyjmować różne wartości i obejmować przekazanie przez państwo części swojej suwerenności innym podmiotom. Wzrastające wzajemne uzależnienie państw, globalizacja, przekazanie uprawnień organizacjom międzynarodowym powoduje, że treść suwerenności jest dynamiczna, może przyjmować różne wartości, niezależność i autonomia państw jest czymś stopniowalnym.

Istotną kwestią pojęciową jest określenie relacji pomiędzy suwerennością a niepodległością, a pojęcia te są często utożsamiane ze sobą (np. w koncepcjach opozycji antykomunistycznej), a także niezależnością i niezawisłością. J. Czaputowicz stwierdza, że są to pojęcia bliskie suwerenności, która dotyczy stanu formalnoprawnego, podczas gdy niepodległość opisuje stan umysłów i ducha narodowego, to „zdolność do podejmowania samodzielnych decyzji, autonomia formułowania celów politycznych”⁶. Natomiast niezależność jest wartością stopniowalną, będącą pochodną posiadanej siły, świadczy o braku podporządkowania innym. Niezawisłość, bliska suwerenności, oznacza odrębną państwowość i niepodleganie władzy innego państwa⁷.

Wypowiedzi liderów politycznych

Przedstawianie wypowiedzi liderów politycznych na temat suwerenności można poprzedzić uwagą, że suwerenność polityczna i ekonomiczna Polski została wymieniona na pierwszym miejscu wśród wskaźników populizmu, a na drugim miejscu znalazł się eurosceptycyzm i antyeuropejskość. Pod hasłem suwerenności jako wskaźnikiem populizmu mieszczą się często niekonkretne wypowiedzi podkreślające polską suwerenność, głównie wobec Unii Europejskiej, Niemiec, Rosji, instytucji międzynarodowych, które jako podmioty zewnętrzne tej suwerenności zagrażają⁸. Może to stanowić perspektywę służącą ocenie funkcji

⁴ J. Czaputowicz, *op.cit.*, s. 19.

⁵ *Ibidem*, s. 25; A. Laska, *Współzależność jako warunek suwerenności państwa*, „Historia i Polityka”, 2020, nr 33, s. 133–147.

⁶ J. Czaputowicz, *op.cit.*, s. 33.

⁷ *Ibidem*, s. 34.

⁸ P. Przyłęcki, *Populizm w polskiej polityce. Analiza dyskursu polityki*, Warszawa 2012, s. 19.

poniższych wypowiedzi. Zapisy dotyczące suwerenności znalazły się przede wszystkim w programach PiS, SP i Konfederacji.

Jako bezwzględni obrońcy polskiej suwerenności przedstawiają się politycy Prawa i Sprawiedliwości, z Jarosławem Kaczyńskim na czele. W programie PiS z 2019 roku znalazł się następujący zapis: „Własne suwerenne państwo narodowe jest dla nas wartością kluczową, gdyż bez niego nie mogą być realizowane inne wartości, które uznajemy za podstawowe. [...] Nie akceptujemy niekontrolowanej erozji suwerenności europejskich ojczyzn”⁹. Dnia 20 maja 2016 roku Sejm, na wniosek grupy posłów PiS, głosami 257 posłów (w tym 222 z PiS i 29 z Kukiz15) przyjął uchwałę w sprawie obrony suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej i praw jej obywateli, w której stwierdzono: „Rzeczpospolita Polska zgodnie z Konstytucją jest suwerennym, demokratycznym państwem prawa. W ostatnim czasie są dokonywane naruszenia suwerenności naszego państwa, podważające jednocześnie zasady demokracji, porządek prawny i spokój społeczny w Polsce. Pretekstem do takich działań jest sprawa sporu politycznego o Trybunał Konstytucyjny. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej stwierdza, że prawa i wolności obywatelskie nie są zagrożone w naszym państwie. [...] W instytucjach Unii Europejskiej są podejmowane również próby narzucenia Polsce decyzji w sprawie imigrantów, którzy przybyli do Europy. Zapowiadane decyzje rozwiązania tego problemu nie mają podstaw w prawie europejskim, naruszają suwerenność naszego państwa, wartości europejskie oraz zasadę pomocniczości Unii Europejskiej. Niosą także zagrożenia dla ładu społecznego w Polsce, bezpieczeństwa jej obywateli oraz dziedzictwa cywilizacyjnego i tożsamości narodowej”¹⁰. Można dodać, że w listopadzie 2023 roku grupa posłów PiS złożyła projekt uchwały w sprawie zatrzymania niebezpiecznych dla Rzeczypospolitej Polskiej zmian Traktatu o Unii Europejskiej oraz Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, odrzucony przez Sejm.

W wypowiedziach liderów PiS suwerenność jest zagrożona ze strony UE, reprezentującej przede wszystkim interesy państw najsilniejszych, i wymaga obrony, co jest obowiązkiem patriotycznym. Suwerenność obecna w tych wypowiedziach pełni kilka funkcji. Oprócz tego, że ma znaczenie w polityce populistycznej, jest jednym z wyróżników partii i przedmiotem sporu politycznego, argumentem w oskarżeniach Platformy Obywatelskiej o reprezentowanie niepolskich interesów, a także

⁹ Program PiS z 2019, s. 17 i 20, Prawo i Sprawiedliwość, <https://pis.org.pl> (17.06.2024).

¹⁰ Uchwała w sprawie obrony suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej i praw jej obywateli, Sejm RP, <https://www.sejm.gov.pl> (31.05.2024).

elementem retoryki antyunijnej i antyniemieckiej. W ostatnim czasie przedmiotem ataku stały się m.in. rozważane zmiany w unijnych traktatach. W jednej z niedawnych wypowiedzi (25 kwietnia 2024 roku) Kaczyński stwierdził: „A rzecz jest naprawdę zupełnie fundamentalna, bo jeżeli się przyjrzeć projektom tych zmian, to one oznaczają, że Polska właściwie we wszystkich ważnych sprawach albo całkowicie i zupełnie traci suwerenność, bo to są sprawy takie, jak obrona granic, jak polityka obronna, jak polityka w istocie zagraniczna także, jak polityka podatkowa. I to już by wystarczyło, żeby nasze państwo de facto przestało być państwem, żeby to był teren zamieszkania Polaków, ale rządzony głównie z zewnątrz”. Dodał, że „mamy być państwem całkowicie niesuwerennym”, z czym „nie może nie zgodzić się żaden patriota”¹¹.

Podobnie brzmiały słowa wypowiedziane wcześniej (10 listopada 2023 roku), w których dodatkowo wskazywał Niemcy jako zagrażające polskiej suwerenności oraz PO jako mającą zrealizować ten plan: „Jest już przygotowany konkretny plan, którego wprowadzenie w życie przez Unię Europejską prowadziłoby do nie tylko pozbawienia nas niepodległości, nie tylko pozbawienia nas suwerenności, ale wręcz do anihilacji polskiego państwa”. Stwierdził: „Jest to plan niemiecki, a my nie chcemy podlegać Niemcom”, a atakując koalicję, która wygrała wybory parlamentarne, powiedział, że na czele nowej koalicji „stoi partia nie polska a niemiecka – partia zewnętrzna” – wymieniana w kontekście Targowicy Platforma Obywatelska czy Koalicja Obywatelska¹². Trzeba wspomnieć, że w innej części cytowanej wypowiedzi Kaczyński dopuszczał różne dobrowolne ograniczenia (ale tylko w sytuacji przekonania o posiadaniu pełnej niepodległości), niekiedy daleko idące, te wynikające z przynależności do Unii Europejskiej, przyjęte dla uzyskiwania pewnych korzyści, „i te korzyści są rzeczywiście faktem, a w każdej chwili nasz naród może podjąć także inne decyzje”. Jest to wypowiedź wskazująca, że suwerenność może nie być pełna.

Podobnie wypowiadał się także premier Mateusz Morawiecki na posiedzeniu Sejmu 13 listopada 2023 roku, odnosząc się do planów zmiany traktatów europejskich i mówiąc: „Będziemy pozbawieni możliwości decydowania”; „obca policja będzie mogła bez zgody polskiego państwa wjechać na terytorium państwa polskiego aresztować nawet Polaków”; „zablokują rozwój poprzez to, że gdzieś zostanie znalezione siedlisko ślimaków czy minogów”; „wiek emerytalny będzie mógł być podniesio-

¹¹ Kaczyński: *Projektowane zmiany w traktatach UE*, Bankier.pl, <https://www.bankier.pl> (30.06.2024).

¹² Kaczyński o planie, który prowadzi do „anihilacji polskiego państwa”, TVN 24, <https://tvn24.pl> (30.06.2024).

ny do 67. roku życia bez nas”; „ułatwią wywożenie naszych dzieci za granicę naszego kraju”. UE, zdaniem ówczesnego premiera, chce pozbawić Polskę suwerenności, a nawet niepodległości, „staniemy się kolejnym landem niemieckim”, więc „dla nas priorytetem [...] jest to, aby Polska pozostała Polską, żeby Polska była Polską, żeby Polska była suwerenna, żebyśmy sami mogli się rządzić we własnym domu. To jest gra o suwerenność, to jest gra o polską niepodległość”. W podtekście można było odczytać, że nowy rząd utworzony przez demokratyczną koalicję tego nie zapewnia¹³.

W deklaracji Suwerennej Polski suwerenność jest traktowana jako gwarancja stabilnego rozwoju i postępu we wszystkich dziedzinach, zagrożeniem są działania UE, a obrona suwerenności jest najważniejszym zadaniem, którego podejmuje się Suwerenna Polska. Zawarto tam następujące zdania: „Dziś stoimy przed nowym wyzwaniem. To obrona polskiej suwerenności. Suwerenność to zdolność do samodzielnego i wolnego decydowania o sobie. Stanowienie w najważniejszych obszarach, od których zależy rozwój Polski, bogactwo jej obywateli oraz bezpieczeństwo państwa. To wolność Polaków do wyboru własnej reprezentacji i programu dla kraju. To obrona demokracji i prawdziwej praworządności. Suwerenność to prawo decydowania również o swojej małej ojczyźnie. Dziś polskie samorządy są szantażowane i korumpowane przez Unię. Muszą rezygnować z uchwał w obronie rodziny. Bo inaczej nie dostaną unijnych pieniędzy. Sprzeciwiamy się takiemu dyktatowi. Suwerenność to wolność kreowania własnego sądownictwa. To stanowienie prawa we własnym państwie. Nie zgadzamy się, by Unia Europejska bezprawnie wpływała na nasze sądownictwo i decydowała kto ma rządzić w Polsce. Suwerenność to bezpieczeństwo energetyczne”¹⁴.

Zbigniew Ziobro, odnosząc się do planów powiązania wypłaty środków unijnych z oceną stanu praworządności w państwie członkowskim, stwierdził: „Praworządność to tylko pretekst. Tu nie chodzi o praworządność, lecz o instytucjonalne polityczne zniewolenie, radykalne ograniczenie suwerenności”¹⁵. Przy innej okazji, komentując wypowiedź kanclerza Niemiec, Ziobro przestrzegał: „forsowane przez Niemcy radykalne ograniczenie zasady jednomyślności oznacza złamanie podstawowej zasady równości państw UE. To krok w kierunku przebudowy Unii Europejskiej w jedno państwo”. Natomiast Sebastian Kaleta stwierdzał: „Niemcy łamiąc traktaty, stosując szantaż, konsekwentnie realizują swój

¹³ *Jak PiS buduje mit*, TVN 24, <https://tvn24.pl> (30.06.2024).

¹⁴ *Deklaracja, Suwerenna Polska*, <https://suwerennapolska.pl> (31.05.2024).

¹⁵ *Ziobro o powiązaniu praworządności z budżetem UE*, Business Insider, <https://businessinsider.com.pl> (31.05.2024).

plan, będący zagrożeniem dla polskiej suwerenności. Niemcy zmierzają ku ograniczeniu polskiej suwerenności i zamierzamy się temu stanowczo przeciwstawić”¹⁶.

Konfederacja Wolność i Niepodległość jest partią zdecydowanie eurosceptyczną, choć niektóre wypowiedzi jej liderów można uznać za raczej umiarkowane. Można tu przytoczyć m.in. słowa Krzysztofa Bosaka: „Konfederacja ma stanowisko najzupełniej jasne, jesteśmy za zachowaniem suwerenności państw członkowskich Unii Europejskiej. Unia Europejska oparta na współpracy gospodarczej czy politycznej – dobrowolnej! – to jest coś, co od biedy, przy wszystkich wadach tego projektu, możemy znosić, natomiast oddanie niepodległości? Na to nigdy się nie zgodzimy!”¹⁷. W opublikowanych przez tę partię *Tezach konstytucyjnych. Nowy porządek* stwierdzono: „Unia Europejska i inne organizacje międzynarodowe od wielu lat systematycznie rozszerzają swoje kompetencje kosztem suwerenności państw narodowych. Polska Konstytucja powinna postawić jednoznaczne granice temu procesowi. Prymat Konstytucji jako najwyższego prawa należy wzmocnić wyraźnym stwierdzeniem o nadrzędności Konstytucji względem wszystkich innych aktów prawnych, w tym umów międzynarodowych. Do Konstytucji powinno być wpisane wyraźne postanowienie o posiadaniu przez Polskę własnej waluty. Należy wprowadzić także zasadę, że polskich sądów nie obowiązuje wykładnia prawa tworzona przez międzynarodowe instytucje sądownicze. Nowa Konstytucja powinna ponadto gwarantować, że każdorazowa próba pozbawienia państwa polskiego kolejnych kompetencji będzie wiązać się z obligatoryjnym referendum ogólnokrajowym”¹⁸. Wydzwięk tych sformułowań jest zdecydowanie antyunijny, a kwestionowanie nadrzędności prawa unijnego nad krajowym w zasadzie oznacza zakwestionowanie Traktatu o UE.

Dla kontrastu wobec powyższych wypowiedzi można przywołać słowa przedstawicieli koalicji rządzącej po wyborach w 2023 roku, którzy nie widzą zagrożenia dla suwerenności Polski, a ponadto uważają, że jest to argument służący zastraszaniu społeczeństwa wykorzystywany przez PiS. Przykładem są słowa Krzysztofa Hetmana (PSL): „PSL zawsze będzie bronił suwerenności Polski, jak każda inna partia polityczna na scenie politycznej, ale ta suwerenność dzisiaj nie jest zagrożona, a już na pewno nie dyskusją o zmianach traktatów”. Polityk mówił, że dyskusja o zmianie traktatów UE jest w Polsce wykorzystywana przez PiS do

¹⁶ *Sprzeciw wobec planów Niemiec*, Gov.pl, <https://www.gov.pl> (31.05.2024).

¹⁷ *Konfederacja w serwisie X*, Instagram, <https://www.instagram.com> (31.05.2024).

¹⁸ *Tezy konstytucyjne*, Konfederacja, <https://konfederacja.pl> (24.05.2024).

straszenia utratą suwerenności¹⁹. Podobnie ocenił to Szymon Hołownia, komentując działania Zjednoczonej Prawicy i zarzucając jej polaryzowanie i tym samym osłabianie społeczeństwa i państwa: „Tu nie chodzi o żadną suwerenność. Osłabiają nas gospodarczo, wykrwawiają i cholerne nas drogo kosztują. Nie zostało im nic innego, jak straszyć ludzi i opowiadać dyrdymały, kradnąc nam pojęcia – patriotyzm, niepodległość, suwerenność. Ludzie nie rozumieją często, że w dzisiejszej sytuacji najważniejsza jest integralność społeczna. Jeżeli oni będą tak polaryzowali, tak nas rozbijali wewnętrznie, to jest prosta droga do utraty suwerenności”²⁰. Jeszcze dobitniej na temat suwerenności Polski i jej uwarunkowań wypowiedział się Włodzimierz Czarzasty, twierdząc, że gwarantuje to przynależność do UE: „My Lewica uważamy, że Polsce suwerenność daje nasze członkostwo w Unii Europejskiej i w NATO. Unia Europejska to gwarancja polskiej suwerenności. [...] Polki i Polacy są jednym z najbardziej proeuropejskich społeczeństw w Europie”²¹.

Poglądy opinii publicznej

Jeśli chodzi o poglądy opinii publicznej związane z suwerennością, można mieć pewne wątpliwości dotyczące rozumienia tego pojęcia przez respondentów. Nie wiadomo, czy jakiś ośrodek badawczy pytał, jak badani rozumieją to pojęcie, lub zastosował badanie „oświeconej opinii publicznej”, w którym najpierw poinformowano by respondentów, co należy rozumieć jako suwerenność. Innym problemem jest niewielkie zainteresowanie polityką i, co za tym idzie, poziom wiedzy badanych. Obecnie duże zainteresowanie polityką deklaruje 17%, w tym ok. 5% bardzo duże, a więc tak można szacować odsetek tych, którzy świadomie odpowiadają na pytania dotyczące suwerenności²².

Poglądy polskiej opinii publicznej odnoszące się do suwerenności można określić jako ambiwalentne. Wydaje się, że zagadnienie to jest dobrze widoczne w wynikach badań przeprowadzonych w kwietniu 2023 roku, w których jednocześnie zadano respondentom pytania o poparcie dla członkostwa Polski w UE, o to, czy przynależność do Unii zbyt narusza polską suwerenność, niezależność Polski, oraz, czy po-

¹⁹ „Suwerenność Polski dzisiaj nie jest zagrożona”, Trójka – Program Trzeci Polskiego Radia, <https://trojka.polskieradio.pl> (26.05.2024).

²⁰ Szymon Hołownia o PiS, Onet, <https://onet.pl> (26.05.2024).

²¹ Czarzasty: Unia Europejska to gwarancja, Lewica, <https://lewica.org.pl> (26.05.2024).

²² Zainteresowanie polityką wśród osób od 65 roku życia. Komunikat CBOS nr 151/2023, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).

piera wycofanie się Polski z części zmian w sądownictwie w celu odblokowania wypłaty środków z unijnego Planu Odbudowy. W przypadku pierwszego z tych pytań 85% badanych wyraziło poparcie (w latach 2016–2023 odsetek ten wahał się od 84 do 92%, lecz w marcu 2024 roku spadł do 77%), a zatem na tej podstawie można powiedzieć, że społeczeństwo polskie jest jednoznacznie pronijne. Opinię taką podważa częściowo odpowiedź na drugie z wymienionych pytań – 44% stwierdziło, że członkostwo w UE nie ogranicza zbyttno suwerenności, niezależności Polski (rok wcześniej 55%), a 45%, że członkostwo w UE zbyttno ogranicza suwerenność Polski (podobne proporcje utrzymały się także w 2024 roku). W poprzednich latach odsetki te były inne: pierwszą odpowiedź wybierało 50–55%, drugą 32–35%. Można sądzić, że zmiany w tym zakresie były efektem unijnych sankcji związanych z oceną praworządności w Polsce i ich nagłośnienia w propagandzie niektórych polskich partii politycznych. Natomiast wiele na temat stosunku społeczeństwa do kwestii suwerenności tłumaczy odpowiedź dotycząca trzeciej ze wspomnianych kwestii. Otóż 63% popierało wycofanie się Polski z części zmian w sądownictwie w zamian za odblokowanie wypłat ze środków unijnych, 16% nie popierało. „Poparcie dla rezygnacji z części zmian w sądownictwie w zamian za uruchomienie wypłat z unijnego Funduszu Odbudowy dominuje we wszystkich grupach społeczno-demograficznych oraz wyróżnionych ze względu na orientację polityczną i – szerzej – światopoglądową”²³. Wnioskiem może być stwierdzenie, że uzyskanie środków unijnych jest czymś ważniejszym niż suwerenność, a poparcie dla członkostwa w UE w znacznej części wynika ze związanych z tym korzyści materialnych. Wyniki te potwierdzają wcześniejsze (z 2020 roku), w efekcie których stwierdzono, że „powiązanie wypłat funduszy unijnych z oceną praworządności budzi kontrowersje i jest oceniane przez pryzmat identyfikacji politycznej i partyjnej. Mechanizm warunkowości budżetowej częściej jednak spotyka się z aprobatą niż z krytyką”²⁴. Popierało to rozwiązanie 46% respondentów, przeciwnych było 36%.

O tym, że problem suwerenności został społeczeństwu podsunęty przez polityków, świadczyć mogą wyniki innych badań, w których zastosowano pytania otwarte. Dotyczyły one oczekiwań wobec nowego rządu powstałego pod koniec 2023 roku. Wśród najczęściej pojawiających się odpowiedzi w elektoratach poszczególnych partii jedynie jeden

²³ *Opinie o członkostwie w Unii Europejskiej. Komunikat CBOS nr 55/2023*, CBOS, <https://www.cbos.pl> (26.05.2024).

²⁴ *Polacy o warunkowości w budżecie UE. Komunikat CBOS nr 165/2020*, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).

raz wystąpiła kategoria określona jako „dbanie o interes narodowy, suwerenność w UE” – wymieniana na 11. miejscu w elektoracie Konfederacji WiN przez 5% tego elektoratu. Najczęstsze oczekiwania wobec nowego rządu w elektoracie Koalicji Obywatelskiej dotyczyły rozliczenia poprzedniej władzy (20%), w elektoracie Trzeciej Drogi poprawy opieki zdrowotnej (18%), w elektoracie Nowej Lewicy również rozliczenia poprzednio rządzących (17%), w elektoracie PiS kontynuacji polityki poprzednich rządów oraz dobrych, mądrych rządów działających dla poprawy sytuacji w kraju (obydwie kategorie po 12%), w elektoracie Konfederacji WiN ograniczenia programów społecznych, rozdawnictwa (15%)²⁵. Komentując te wyniki, warto zwrócić uwagę na brak kwestii suwerenności wśród najczęstszych postulatów elektoratu PiS (w tym Suwerennej Polski), ugrupowania, którego liderzy bardzo często kwestię tę podnosili, oraz odległe miejsce wśród oczekiwań elektoratu Konfederacji, w którym dominowały sprawy społeczno-ekonomiczne. Zatem można stwierdzić, że problem suwerenności nie należy do najważniejszych zagadnień obecnych w opinii publicznej.

Ambiwalentne odczucia związane z przynależnością do UE i wynikających z tego zależności uwidoczniły się w badaniu fokusowym (dwóch grup, z Wielkopolski i Podlasia, w podziale na młodych i starszych), które co prawda nie spełnia warunków reprezentatywności, ale umożliwia głębsze poznanie poglądów respondentów. Wyniki tych badań z jednej strony potwierdziły pozytywną ocenę przynależności do UE, z drugiej wskazały na obecność w świadomości badanych szeregu poglądów dotyczących konieczności podporządkowania się oczekiwaniom unijnym, ograniczenia podmiotowości, braku równości poszczególnych państw unijnych.

Poniżej obszernie przytoczenie wniosków zawartych w syntezie tych badań, które potwierdzają, że ograniczenie suwerenności Polski jest dostrzegane, ale także, podobnie jak w przypadku poprzednich badań, jest akceptowane w zamian za korzyści wiążące się z przynależnością: „Kategorią, którą rozmówcy chętnie przywołują w kontekście Unii Europejskiej, jest «wspólnota». Unia kojarzy się z otwarciem, zjednoczeniem, dobrem wspólnym, awansem cywilizacyjnym. Bywa jednak także niekiedy utożsamiana z Niemcami i realizacją niemieckich (ewentualnie francusko-niemieckich) interesów. Mowa w tym kontekście o sprzeczności celów i wtrącaniu się jednych krajów w sprawy innych. Niezależnie od rozbieżności lub nawet sprzeczności interesów państw unijnych, bilans naszej przynależności do UE jest w opinii badanych jednoznacznie

²⁵ *Společné očekávání wobec nového rzádu. CBOS Flash nr 14/2023, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).*

pozytywny, w wielu dziedzinach tak szybki rozwój Polski nie byłby możliwy bez tej przynależności. [...] Do rozwoju Polski przyczynił się z jednej strony napływ funduszy unijnych, z drugiej strony możliwość uczestniczenia we wspólnym rynku. Możliwość korzystania z funduszy unijnych budzi pewien niepokój. Jako beneficjenci unijnej pomocy finansowej musimy dostosowywać się do kierowanych wobec nas oczekiwań. W ten sposób tracimy samodzielność i pogłębia się nasza zależność od Unii”²⁶.

Wyniki badań CBOS przeprowadzonych w marcu 2024 roku są w zasadzie zgodne z powyższymi. Odsetek zwolenników przynależności Polski do UE (77%) spadł do najniższego poziomu od 2013 roku, choć w dalszym ciągu znacznie więcej osób uważa, że członkostwo w Unii przynosi krajowi więcej korzyści niż strat (59%, przeciwnego zdania było 21%). Plusy i minusy przynależności badani wymieniali, odpowiadając na pytanie otwarte. W dalszym ciągu wśród plusów najczęściej wymieniano pozyskiwanie i wykorzystywanie funduszy unijnych oraz korzyści wynikające z otwarcia granic i swobód związanych z funkcjonowaniem wspólnego rynku, choć wskazywano je mniej powszechnie niż poprzednio. Wśród minusów również jak w poprzednich latach podawano nadmiernie ograniczoną suwerenność, ingerencję w sprawę Polski, rządy Brukseli, presję unijną – 21% (w 2019 roku było to 23%), natomiast na drugim miejscu znalazła się konieczność dostosowania prawa polskiego do prawa unijnego, nadrzędność prawa unijnego nad prawem polskim – 15% (w 2019 roku było 6%), a na trzecim regulacje dotyczące ochrony środowiska i klimatu, zbyt duże wymogi w tym zakresie, Zielony Ład – 10% (w 2019 roku to nie było wymieniane).

Przekonanie, że obecność w UE wiąże się z nadmiernym ograniczeniem suwerenności Polski, częściej wyrażają mężczyźni, mieszkańcy wsi i małych miast, respondenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym, osoby źle oceniające materialne warunki swojego gospodarstwa domowego, a przede wszystkim deklarujące prawicowe poglądy polityczne. Pogląd, że członkostwo w UE nie ogranicza zbyt wiele niezależności Polski, jest najczęstszy wśród mieszkańców największych miast, osób najlepiej wykształconych i sytuowanych, osób o orientacji lewicowej. Ponadto im częstszy udział w praktykach religijnych, tym częstsze poczucie, że członkostwo zagraża naszej suwerenności, i odwrotnie. O tym, że członkostwo w UE zbyt wiele ogranicza suwerenność Polski, najbardziej są przekonani zwolennicy Konfederacji (86%) i PiS (70%), najmniej KO (80%)²⁷.

²⁶ 20 lat obecności Polski w Unii Europejskiej. Komunikat CBOS z badań jakościowych nr 4/2024, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).

²⁷ 20 lat członkostwa Polski w UE. Komunikat CBOS nr 43/2024, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).

Zakończenie

Cechami charakterystycznymi wszystkich wypowiedzi liderów partyjnych jest ich hasłowość, powiązanie suwerenności z przynależnością do UE oraz w większości traktowanie suwerenności w sposób bardzo ogólny, maksymalistyczny, nieuwzględniający wymienionego na wstępie zróżnicowania. W wypowiedziach liderów prawicy suwerenność często utożsamiana jest z niepodległością, jest także elementem polityki populistycznej, służy straszeniu społeczeństwa władzą sprawowaną przez partie pronijne, czyli w tej narracji antypolskie. Suwerenność pełni szereg funkcji, jak już wspomniano, jest elementem retoryki (a może także polityki) antyunijnej i antyniemieckiej, mającym zniechęcać odbiorców do UE, oraz argumentem w atakowaniu przeciwników politycznych, ale także jest jednym z elementów budowania własnej tożsamości przez ugrupowania prawicowe.

W dalszym ciągu społeczeństwo polskie jawi się jako zdecydowanie pronijne, choć wzrosła liczba osób twierdzących, że ograniczenie suwerenności jest zbyt daleko posunięte. Wydaje się jednak, że jest to w części efekt wypowiedzi przedstawicieli eurosceptycznych partii politycznych, ale przede wszystkim dostrzeżenie sprzeczności interesów – niektóre decyzje instytucji unijnych naruszyły materialne interesy sporych kategorii społeczeństwa polskiego. Dotyczy to głównie dwóch obszarów: ochrony środowiska i klimatu oraz – związanej z tym – transformacji energetycznej, a także rolnictwa. Poparcie dla członkostwa Polski w UE wyraźnie zmniejszyło się wśród rolników, którzy ze względu na wymogi Zielonego Ładu i otwarcie rynku dla ukraińskich towarów rolnych zaczęli tracić przekonanie o korzyściach z integracji dla polskiego rolnictwa. Trzeba też dodać, że rozwój poglądów dotyczących negatywnych stron członkostwa w Unii może wzmacniać przeważająca negatywna ocena aktualnej sytuacji wewnętrznej w Polsce podczas sprawowania władzy przez partie pronijne.

Ponadto warto pamiętać, że przeciwnicy członkostwa Polski w UE, którzy wraz z niezdecydowanymi stanowili jeszcze w 2022 roku 8%, dwa lata później obejmowali już 23% i jeżeli trend taki by się utrzymał, partie eurosceptyczne zyskiwałyby argumenty na rzecz ograniczania naszej obecności w UE.

Bibliografia

- Czaputowicz J., *Suwerenność*, Warszawa 2013.
Czarzasty: *Unia Europejska to gwarancja*, Lewica, <https://lewica.org.pl> (26.05.2024).
Deklaracja, Suwerenna Polska, <https://suwerennapolska.pl> (31.05.2024).

- 20 lat członkostwa Polski w UE. Komunikat CBOS nr 43/2024, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).
- Jak PiS buduje mit, TVN 24, <https://tvn24.pl> (30.05.2024).
- Kaczyński o planie, który prowadzi do „anihilacji polskiego państwa”, TVN 24, <https://tvn24.pl> (30.05.2024).
- Kaczyński: Projektowane zmiany w traktatach UE, Bankier.pl, <https://www.bankier.pl> (30.05.2024).
- Konfederacja w serwisie X, Instagram, <https://www.instagram.com> (31.05.2024).
- Laska A., *Współzależność jako warunek suwerenności państwa*, „Historia i Polityka”, 2020, nr 33.
- Opinie o członkostwie w Unii Europejskiej. Komunikat CBOS, nr 55/2023, CBOS, <https://www.cbos.pl> (26.05.2024).
- Pisarek W., *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.
- Polacy o warunkowości w budżecie UE. Komunikat CBOS nr 165/2020, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).
- Program PiS, Prawo i Sprawiedliwość, <https://pis.org.pl> (17.05.2024).
- Przyłęcki P., *Populizm w polskiej polityce. Analiza dyskursu polityki*, Warszawa 2012.
- Spoleczne oczekiwania wobec nowego rządu. CBOS Flash nr 14/2023, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).
- Sprzeciw wobec planów Niemiec, Gov.pl, <https://www.gov.pl> (31.05.2024).
- „Suwerenność Polski dzisiaj nie jest zagrożona”, Trójka – Program Trzeci Polskiego Radia, <https://trojka.polskieradio.pl> (26.05.2024).
- Szymon Hołownia o PiS, Onet, <https://onet.pl> (26.05.2024).
- Tezy konstytucyjne, Konfederacja, <https://konfederacja.pl> (24.05.2024).
- Uchwała w sprawie obrony suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej i praw jej obywateli, Sejm RP, <https://www.sejm.gov.pl> (31.05.2024).
- Ulicka G., *Demokracje zachodnie*, Warszawa 1992.
- Zainteresowanie polityką wśród osób od 65 roku życia. Komunikat CBOS nr 151/2023, CBOS, <https://www.cbos.pl> (25.05.2024).
- Ziobro o powiązaniu praworządności z budżetem UE, Business Insider, <https://businessinsider.com.pl> (31.05.2024).

Summary Sovereignty in current statements of political leaders and the views of contemporary Polish society

Abstract

The text presents selected statements by the leaders of right-wing groups regarding threats to Poland's sovereignty in the context of EU membership and an attempt is made to answer questions about the intentions of their authors (expected functions of this message) and the effects they have in society's consciousness, which can be determined on the basis of about the results of public opinion polls. In response to the first of these questions, it was stated that the main function was to reduce society's support for EU membership (apart from attacking political opponents or building one's own identity), and as far as the answer to the second question is concerned, it was stated that these statements were of little effectiveness.

Keywords: sovereignty, public opinion, functions of statements